

իրենց բազմներն ի պատրաստութիւն ուստման, և կը նետուէին յառաջ: Անոնց ցատկած գետինը բահով կը խառնէին, որպէս զի ընկնելու պարագային չփնառուէին: Ստաման երկայնութիւնը կը չափէին իսկոյն՝ երբ վազը կատարուէր: Կը յիշուին պատմութեան մէջ ուսումներ 50, 52, 55 ոտք, որոնք չափազանցութիւն կը նկատուին ումանցմէ:

Կար վազի ձև մ'ալ, որով խաղակիցներէն մին կը կանգնէր ուղիղ, և ուրիշ մը կ'ոստնուր անոր զլխին վրայէն՝ Ծառոթ էր Թունաց նաև ձողով վազքն արգելքի մը վրայէն՝:

Ե. — ԾԱՌԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ՝

Թունաց քով տեսանք վերև վազի տեսակ մը, որ կը կատարուէր՝ ձեռաց մէջ բռնելով զոյգ մը ծանրոցներ. և ասոնց կը դիւրացնէին ու կը զօրացնէին մարմնոյն ուսումը: Կային նաև աւելի ստուար ծանրոցներ, զորս պարզապէս կը բարձրացնէին գետնէն, ու թեթև շարժումներ կը կատարէին, ջղերն ամրապնդելու նպատակաւ. և այս հրահանգութիւնը կ'ապահովէր մարզկաց յաջողութիւնն ուրիշ խաղերու մէջ՝:

Եթէ Թունաց քով բաւական հին է այս հրահանգը, Հայոց համար անծանօթ չէր կրնար լինել ի հնուց, թէև անոր յիշատակութեան քիչ մ'աւելի ուշ հանդիպինք, այս ինքն ժի՛ գարուն: Մխիթար Գոշ է անոր մասին խօսողը. և մեզ կը ներկայացնէ՝ ոչ իբր բազմութեան առջև կատարուած բան մը, ինչպէս էին միւս հանդիսական ուսումը, այլ աւելի երկտասարդաց մէջ եղած մրցանց մը: «Սովոր են երկտասարդը, կ'ըսէ, վայրապար զմիմեանս շարժել՝ քառակ ինչ ծանոնս, որպէս քարին և այլ այսպիսիս»: Յայտնի է՝ որ նպատակն էր իրարու ոյժը փորձել,

և այդ փորձին մօտեցողները, զորս կրնանք ծանրաբարձր կոչել, պէտք էին կանխաւ մարզուած լինել առանձնաբար կամ ընկերաբար: Ձիրար այդ խաղին «Ջարժելու» կամ հրապուրելու համար՝ զրա մ'ալ կը զնէին մէջտեղ. «Ի պատճառս վայրապար քրատոց», կը յարէ նոյն վարդապետը:

Այդ զրաւը եթէ կարելի էր շահիլ, բայց գիտենք՝ որ կրնար նաև շատ թանգարժել, անհասարկութիւն մտնելով ծանրութեան ու բարձրորդ ուժին մէջ, և մինչև իսկ մահ պատճառել երբեմն: Հայ օրէնսդիրը նկատելով այս վտանգը, և ուզելով խափանել զայն ստեղծող խաղն իսկ, փնառուելու պարագային տուգանքի կ'ենթարկէ զանոնք՝ որ զրա զրեւ ու մրցութեան առիթ տուեր էին՝:

Թերևս բնաւ չգործադրուեցաւ տուգանքն ու օրէնքդ, մինչդեռ խաղը կար ու պիտի մնար, ինչպէս Մխիթարէն յառաջ՝ նոյնպէս վերջն ալ:

Հ. Վ. ՀԱՅՈՒՆԻ

(Շարունակելի)

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅՏԵՐԵՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ

ԿԱՆՈՆԱԳՐԻՒՄ ՄԷՋ

(ապ. Թիֆլիս 1914)

Ազգացեղութիւն «ազգականութիւն». Բնորոշումը բնութեանց, թէ ոչ գտցի ազգացեղութիւն ի մէջ նոցա (խօսեցեցոց) ... օրհնեցանք զնշանն (էջ 191). — Երուսաղէմի 1651 թուի կանոններէն է, ուստի շատ յետին, կազմութեամբ ալ անմիտ բառ:

Աղծել «պղծել, ապականել, աղտոտել». Գանգի աղծեաց նա զսուրբ ամուսնութիւնն և առ ոտն կոխեաց (էջ 210). — Բառին արմատն է աղծ = աղտ, որմէ կային զանազան ածանցներ. ինչ, աղծութիւն, աղծապիղծ, աղծապիղծութիւն. բայց բայը այս հաստատման մէջ միայն երևան կու գայ:

1. Dar. Saltus. — 2. Նոյն՝ Contomunobolon. — 3. Կը բարդեմ՝ «բանալ ինչ ծանոնս» բացատրութեան. Գառ. Իջ. — 4. Dar. Halter. — 5. Գառ. Իջ.

Անգեղյաբար «վրան չգղջալով, չափստալով, անկեղծորեն»։ Ժողովրդականը զամենայն պտուղս և երախայրիս երեցանց մատուցեն անգեղյաբար մտօք, զի եղիցին ընդունելի (էջ 55)։

Անխոտովանաբար «առանց խոստովանելու, անգեղջ»։ Փանգի նոքա անխտրապէս և անխոստովանաբար, ոչ լեալ մաքուր, մերձենան յահաւոր խորհուրդն (էջ 159)։

Անքակիլ «անքակ» անբաժան մնալ, չբազկուիլ»։ Խառնեաց ընդ իւր Աստուածութեանն, վասն զի անքակեցաւ ի մարմնի բնութեամբ (էջ 152)։

Ապոռոս «հոսում կամ վիժում ունեցող»։ Վասն որ ապոռոսն է կամ ձգէ կամ ածէ՝ ինն ամ ապաշխարեցէ (էջ 119)։ Թէ բարբ այսպիսի նշանակութիւն մը ունի՝ կ'երևայ նաև յաջորդ կանոնէն՝ ուր կ'ըսուի, թէ «վասն որ ընդ հեթանոսի կայ և մեղանչէ ընդ ճշտ» հինգ ամ ապաշխարեցէ»։ Ասկէ դուստ կրնանք բառս համեմատել յն. ἀπορροια «հոսում» ἀπορροος «հոսում ունեցող» և կամ ἀπουρεω «միգաժ ժամանակ դուրս ձգել» բառերուն հետ, թէև ասոնցմէ ոչ մէկուն ճշտիւ համապատասխան չըլլայ։ Արդեօք աւելի մերձաւոր ասորական ձև մը կայ։

Ապոռայ «տիկ»։ Թէ անխիղճ պարտ է համարել զձէթը, որ բերեն յԱսորոց ապուղայիւք, մեռելատիւք և յանսուրք անասնոց թէ ոչ (էջ 134)։ Այս բարբ միևնոյն վկայութեամբ ունի նաև ՆՃԲ, որուն ունեցած ձեռագիրը սակայն ունի ապոգայ ընթերցուածք։ Այս ձևով ալ կը ղնէ ՆՃԲ, յիշելով նաև ուրիշ ձեռագիրներու ապոդսդիւք, ապոդանիւք ընթերցուածները։ ՆՃԲ, ինչպէս նաև Զախլ. Բառ. կը մեկնեն «կապիկի մորթով շինուած տիկ»։ Առձ. Բառ. չեմ գիտեր ինչ պատճառաւ բոլորովին ջնջած է բառս։ Տեղէն յայտնապէս կ'երևայ որ ապոռայ կը նշանակէ «տեսակ մը տիկ» որուն մէջ ասորիները ձէթ լեցնելով՝ կը բերէին Հայաստան՝ ծախելու»։ այս տիկը կրնար ըլլալ անսուրբ կամ մեռեալ անասուններէ հանուած. և

ասոր համար է որ կանոնին մէջ հարց կը տրուի թէ պէտք է խղճել թէ ոչ, ՆՃԲ համարելով «կապիկի մորթ»՝ անշուշտ ուզած է բառս կապել պրս. ապոդանայ «կապիկ» բառին հետ, որ աւելորդ և անտեղի է։ Ըստ իս բառին լաւագոյն ընթերցուածն է ապոդայ. ապիկա՝ ինչպէս — այ վերջաւորութենէն և ասորոց յիշատակութենէն կ'երևայ, անպատճառ ասորական փոխառութիւն մ'է։ Դժբախտաբար ձեռքիս տակ չունիմ ասորերէն բառաբան մը՝ ըսածս փաստօրէն ստուգելու և ճիշտ մայր ձևը տալու համար։

Առաքիլաբարբառ «առաքեալներու կողմէն բարբառուած՝ ըսուած»։ Հրեշտակաբարոզ և առաքելաբարբառ պատմի աւետարեր եօրեայ յարութիւնն (էջ 160)։

Բռնապատուս «դիմադարձ, բռնի միջոցներու դիմելով՝ իշխանութեան անձնատուր չեղող»։ Եթէ ի նախարարի տան գտցին պղծութիւնքն, կամ կին նորա կամ դուստր կամ որդի կամ ինքն զըլխովի և ոչ զընտանիսն ի ձեռս տացէ եւ պիսկոպոսին և ոչ ինքն ի սրբութիւն դարձցի, բռնապատուս կամիցի լինել, ամենայն տամբ իւրով և ծննդովք և կենօք նզովեալ լիցի (էջ 81)։ — Նայելով բառին կազմութեան՝ կարելի է կարծել որ բառս նշանակէ ճիշտ այն՝ ինչ որ հիմայ Պարսկաստանի մէջ կը կոչուի bast (նաստի)։ Երբ մէկը մարմնաւոր իշխանութեան կողմէ ձերբակալուելու վտանգին ենթակուած է իսկոյն կը փախչի մզկիթ մը կամ այլ սրբալայր մը և կամ օտար պետական հաստատութիւն մը, որմէ չի կրնար իշխանութիւնը բռնի դուրս կորզել։ Բայց բռնապատուսն չի կրնար այսպէս ըլլալ, քանի որ շարունակութեան մէջ կ'ըսուի թէ «ի հրապարակ մի՛ իշխեսցէ զալ, ընկերք և աշխարհ ամենայն մի՛ հաղորդեսցին ընդ նմա, մինչև՝ թէ ինքն իցէ ի պղծութեան» ի սրբութիւն եկեցեցէ, ապա թէ ինքն ոչ իցէ ի պղծութեան, զընտանիս և զձեռաւայ տացէ ի ձեռս եւ պիսկոպոսին զլիաւորի ի կշտամբութիւն»։

Գեղեցի «գեղեզանք»։ Զսաղմոսն գեղ.

գեղով հնչեցուցանեն (էջ 51): Բառիս ածանցները ծանօթ են. բայց արմատաւ կան գեղգեղ՝ որ նոր գրականութեան մէջ կը գործածուի, առաջին անգամ երևան կու գայ հին մատենագրութեան մէջ:

Դիաստաւոց «անազանոս, եկեղեցւոյ մէջ գիրը կարդացող տիրացու». Կրոց դասասացը՝ բազմաց վկայութեամբ լիցին, գիտունը և ամենայն զրոց վարժը և տեղեակը և փորձ ամենայնիւ (էջ 175):

Դիաստաւոց «խելօքնալ, նախկին անկարգ վարքը թողուլ». Ապա թէ այլն չարարարոյ ինչ է կամ պոռնիկ կամ հանգանակող և արեցող, կամ այլ ինչ խեղական, բանիւ և խրատու կշտամբեցեն զայլն, ի կարգ ածցեն և հնազանդեցուցեն զերկոսին. եթէ ազատ է, տուգանօք և խրատու ի կարգ ածցեն. ապա թէ դիւստիփեսացի այլն, կինն պաշտեացէ զնա (էջ 66): — Խնդիրը մարդ ու կնոջ անհամաձայնութեան մասին է. կանոնը կնոջ մասին պէտք եղածն ըսելէ յետոյ, կ'անցնի ամուսինին. և եթէ ասիկա յանցաւոր է՝ կը նշանակէ պատիժներ, տուգանք, են. եթէ ամուսինը դիաստաւոց, կինը այն ժամանակ պիտի ծառայէ անոր: Այս բոլորէն կ'երեւի որ դիաստաւոց կը նշանակէ «ուղղորդիլ, խելքի գալ, զեքէն ազատուիլ»: Նշի կը զնէ դիաստաւոցի «այսանարիլ». այս իմաստը անտեղի և անյարմար է. մարդուն խրատներ պիտի տան, տուգանք պիտի նշանակեն և եթէ մարդը այսանարի (?), կինը պիտի ծառայէ (!) անոր:

Երախայայպէս «երախայի՝ անկնունը մարդու պէս». Ոչ խոստովանեալը զայնցանս անձանց՝ հաղորդեցին (էջ 156):

Ձեխարայոյոյիս «որկրամուլութիւն». Եթէ իցէ ոք, որ յառաջագոյն կերիցէ և արբցէ ի տան իւրում, ի հաց պատարագին մի՛ իշխեսցէ երթալ... զի գեխարարոյութիւն է այն (էջ 27):

Ձրկ «մերժել, դրժել». Հայեաց, Տէր, յազօթս և ի պաղատանս մեր, մի զբեր զուխտ քո և մի՛ մերժեր զմեզ ի

ժառանգութենէ քումմէ (էջ 146): — Զորք բառէն:

Ձօլու «որկրամուլ». Եւ զշարաթ և զկիրարկէ որոշեցուք յուրախութիւն ճաշակման զօշոտացն (էջ 156). Ձշարաթ և զկիրարկէ յուրախութիւն պայծառութեան ի կթոց կերակուրս հրամայեմք լուծանել զօշոտացն և որովայնամուլիցն (էջ 162): Նշի ունի այս բառը և ըստ Հին բռ. անորոշաբար կը մեկնէ «յոռի, զագիր, յայրատ են». վերի վկայութիւնները կը ճշդեն ստոյգ կերպով բառին իմաստը՝ իբրև «շատակեր, որկրամուլ». Պահոց մէջ շարաթ և կիրակի օրերը նաւակատիւք են զբեր անոր համար՝ որ որկրամուլները զժգոհ չմնան և պահեցերէն ի սպառ չհրաժարին:

Իշտան. ձեռով և նշանակութեամբ անստոյգ բառ. Ձայն քահանայն, որ զայս առնէ, ժողովուրդին իբրև զհայր տեսանեն և իբրև գիրիստոս թեթև պահեն ի շարէ, իշտան չտան, յամենայն արդեանց պտուղ տան, վաստակացն օգնեն, զմատակներս տան և խաչահամբոյր (էջ 185): Հասարակօրէն դատելով՝ կարելի էր զնել ինչոտան «նեղութիւն», որով ինչոտան չտան «նեղութիւն չեն տար»: Կարելի է մտածել ինչոտան բառի մասին, որովհետև տեղը ընդհակառակը կը պահանջէ ինչոտան բայց կրնանք մտածել նաև որ ի հոս նախդիր ըլլայ, որով բառը կը դառնայ չոտան. և ի չոտան տալ ոճը կը դառնայ բոլորովին անստոյգ:

2. ԱՆՈՒՅԱՆ

(Շարունակելի)

Մարդիկներ կան՝ որոնք հարկ է որ քիչ ապրին, ապա թէ ոչ գոյներնին կը կորսնցնեն:

*

Սէզը աւելի արագ կ'ածի և կ'ողողէ՝ քան վարդի մացառ մը:

*

Ջանաք միշտ իրերու լաւ կողմը տեսնել, և երբ սատակի անձրէն՝ ըսենք. Որքան լաւ պիտի ընէ դաշտին: